

U p p r o p.

Ödeshögs hembygdsförening har i sin hembygdsgård låtit å
uppföra den gamla lärarbostad, där skolreformatorn Fridtjuv B
föddes. Fadern Anders Berg var vid denna tid lärare i Ödeshögs
församling. Sommaren 1949 planerar hembygdsföreningen att hög-
tidlighålla 100-årsminnet av Anders Bergs tillträde av lärar-
tjänsten i Ödeshög och i samband därmed ordnas ett mindre skol-
museum, där ett rum ägnas minnet av Anders Bergs och hans söners
lärar- och fostrargärning och ett rum inredes såsom skolrum
med skolmöbler och undervisningsmateriel för att belysa skol-
förhållandena i mitten av 1800-talet. Övriga utrymmen i s.k.
Bergska huset planeras såsom hembygdsrum för att belysa Ödeshögs
och ortens i övrigt utveckling och nuvarande förhållanden samt
studiecirkelrum.

För att kunna fullfölja sina planer på ordnandet av ett skol-
museum är emellertid föreningen i behov av stöd och hjälp. Under-
tecknade, som anse föreningens strävanden i detta syfte vara
stannerligen erkännansvärda och väl förtjänta av uppmuntran och
bistånd, vända oss härmed till kommuner och enskilda personer,
vilka äga inventarier eller materiel, som varit i bruk i lankas-
terskolor, med hemställan att de ville överlåta något därav
till det planerade skolmuseet i Ödeshög. Såsom särskilt önsk-
värda föremål må nämnas kateder, långbänkar, psalmodikon, tabel-
ler för läsning och räkning samt förskrifter. Meddelanden be-
trräffande denna angelägenhet torde benäget lämnas till folk-
skolinspektör C. N. Hedegård, tel. Motala 236, eller överlärare
W. Ljungqvist, tel. Ödeshög 149, före den 15 december 1948.

Linköping, Stockholm, Motala och Ödeshög i oktober 1948.

Biskop

Hjalmar Berg

f.d. Undervisningsinspektör

Folkskoleinspektör

W. Ljungqvist

Styrelseledamot av Ödeshögs
Hembygdsförening.

Ordf. i Ödeshögs kommunal-
fullmäktige.

Ordf. i Ödeshögs folkskole-
styrelse.

Överlärare i Ödeshögs skol-
distrikt.

Ödeshögs skolmuseum

invigs på söndag

Om söndag blir det en stor dag i Ödeshögs historia, då skolmuséet till minne av ödeshögssonen, f. ecklesiastikministern och nystavningsreformatorn Fridtjuv Berg inviges i närvaro av bl. a. brodern f. undervisningsrådet Hjalmar Berg, vilken med största intresse följt och medverkat till att detta museum kommit till stånd, genom gåvor och planläggning av företaget i samarbete med överläraren i Ödeshögs skoldistrikt Walter Ljungquist.

Det är en verkligt god samling av minnessaker från, till stor del, faderns folkskolläraren Anders Berg samlingar, som ställts till förfogande, men givetvis också minnessaker från Fridtjuv Bergs verksamhet. Där finnes således teckningar av Fridtjuv Berg med motiv från Omberg, kartsquisser o. dyl. och i en monter, som upptager bl. a. Elin Hedlys minnesdikt över D:r Fridtjuv Berg, lärarekårens minnesskrift på hans 60-årsdag, finner man också hans fotografi med egenhändig dedikation, upptagande en tankvärd sentens "Liberal är den, för vilken personlighetskravets förverkligande är samhällslivets mening och den mänskliga utvecklingens innersta drivkraft. Fridtjuv Berg". I en annan strof spårar man andestyran hos denne man, vars verksamhet blev av sådan omdanande betydelse för det svenska skolväsendet. Det är ett originalmanus, som sitter inramat på ena väggen i minnesrummet. "Då jag var ung och grön, och inte visste vad jag skulle bli behövde jag ett lopp för mina oklara känslor skrev därför en hop vers. Men jag bestämde mig för folkskolan, rekallet och förlovade mig, upphörde jag med denna hantering. Följande rader var bland de sista jag skref:

Hvad jag vill äga i denna värld?
Ett lefnadskall och en egen härd.
Vad jag vill vara i denna värld
En man uti all min flärd.

Programmet var enkelt. Ack, jag visste det icke då, vad det var till att förverkliga det.

Stockholm, den 20 januari 1904.

Fridtjuv Berg.

Tankedigra meningar, som visar att det var en man, som skrivit dem och som också förverkligade programmet, som han i sin blygsamhet i viss mån ej ansåg han lyckats med. Yrkesvalet och förlovningen synes vara en stor vändpunkt i hans liv, då han ansåg att han gått från att vara "ung och grön". I en annan monter finner man kontraktet med

Ödeshögs skolstyrelse, då fadern Anders Berg, som kom från Presttorps skola i St. Åby, tog anställning i Ödeshög. Kontraktet var dagtecknat den 3 juli 1849, således på dagen 100 år innan minnet av denna anställning firas.

I den fastighet

som den blivande ecklesiastikministern föddes, och som senare skänkts till Ödeshögs Hembygdsförening, har nu inrett ett minnesmuseum. Nedre våningens största rum har fått utseende av en gammal skolsal med Lancastertjänkar, som lånats från Vårdsberg, och en kateder, tillverkad efter ritning av undervisningsrådet Hjalmar Berg, med bl. a. två lådor för skolmateriel på framsidan, en uppfinning av Fridtjuv Berg. Den första bänken har den typiska sandlådan för nybörjare i skrivning och nästa bänk med griffeltavlorna, visar nästa stadium i lärotekniken innan man fick flytta ned till de båda följande bänkarna och skriva med bläck. Det hela är uppsatt så som Hjalmar Berg i tankarna rekonstruerat sin faders skolsal. På katedern ligger en bild av dåtida orgeln, en psalmmodikon samt ett annat instrument. En plansch upptagande bilder från dåtida nykterhetsundervisning är placerad på ena väggen. Den visar de flesta av kroppens organ i friskt tillstånd och såsom dåtida pedagoger såg dem, då man angripits av alkohol så att man fick "fetthjärta". Drinkarens inflammerade och rhårdnande hjärna" o s. v. en förkrympt "brännvinslever" etc. Och som kronan på verket ett dånklickande monstrum, som kallas för "Den store draken och värdige härskaren Rex Alkohols vapenfabrik".

I marginalen på planschen kan man läsa följande roliga reklamtext. Från E. J. Ekman förlags-exp., Stockholm, finnes Brännvinsdraken att tillgå i större format och präktigare utstyrel. En samling planscher utkomna i sjät-

te upplagan och tryckta på Litografiska aktiebolaget, Norrköping, visar olika slags djur. Som ett kuriosum kan nämnas att illustrationerna rubricerats på ,förutom svenska, även på danska och ryska. Ankan heter på resp. språk Anka, Änd, och Ytka. Dessa planscher finnes inte ens att tillgå i Skolmuseet i Stockholm. Hj. Berg har till museet skänkt en del av faderns och broderns böcker, varav kan nämnas 10 årgångar av Svensk lärartidning från den tid då Fridtjuv Berg var dess redaktör. Bland bokfynden kan nämnas ett par gamla ex., som ursprungligen ägts av Anders Jonsson, Botet, och som nu återbördats till orten. Ett ex. tryckt 1711, är betitlat "Gudeliga dödstankar" och författat av biskopen i Skara J. Svedberg och det andra ex. "Enfaldig förklaring på katekesen. Själva minnesrummet är förlagt till andra våningen där man finner Anders Bergs gamla skrivbord och skrivstol, brevprens, pennställ med vasspipa och stålpena, arbetslampa o. s. v. Här ser man en byst på Torsten Rudenschöld samt foto på Anders Berg och hans maka Anna Charlotta från Stenkilsby i St. Åby, Finspångs slott m. m. och på motsatta väggen en relief på Fridtjuv Berg jämte foton på gamla skollärarebostaden i Ödeshög, som nu blivit museum, skolhuset i Ödeshög, det s. k. gamla kommunalrummet, Fr. Bergs gravsten. I ett mindre rum med en gammal förnäm kakelugn handmålade i blått får man bese fotomontage, kartor m. m.

Vidare kan nämnas att i ovan nämnda "skolsal" får man se en väggfast stålring, innanför vilken under undervisningen var monterade kartor och planscher och kring ringen placerades sedan eleverna och undervisades av "Monitörer", uttagna av läraren bland de bästa eleverna. Som en slags premie erhöles brickor och sådana fanns även för dåliga elever. På dessa sistnämnda brickor stod angivet "Oren", "skam", "lat" o. s. v. En färla felas inte heller. Färla är en tung och kraftig sak av trä, med vilken läraren slog barnen över fingrarna — redskap som knappast tolereras nu för tiden, hur behövt det än kanske kunde vara.

Man har inte heller glömt exteriören. Assistent Rydbom vid Trädgårdsföreningen har således uppgjort en ritning till en rabatt framför museibyggnaden och har även uttagit de blomster, som skall planteras i rabatten.

Haken.

Programmet vid högtiden inleddes med att man samlas på torget varifrån man marscherar till Hembygdsgården, där Ödeshögs hembygdskör först sjunger, varpå följer hälsningsanförande av kommunalfullmäktiges ordf. köpman Carl Gustafsson. Högtidstalet hålles av docent T. Husén, Stockholm, och folkskoleinspektör C. N. Hedegård läser östgotadikter. Härfter talar f. undervisningsrådet Hjalmar Berg, som liksom en syster kommer att övervara invigningen. Programmet avslutas med sång av hembygdskören. Och därefter blir det tillfälle att bese museet. Även hembygdsföreningens samlingar kan beskådas.

Många minnesföremål efter Anders Berg

Skolmuseet inviges på söndag i samband med Hembygdens dag.

När Ödeshögs kommunalfullmäktige för en del år sedan skulle snygga upp omkring skolan var man inte på det klara med var man skulle göra av den gamla allt annat än vackra byggnad som misspryde området utmed Storgatan och som inte längre kunde användas till bostadsändamål. Målaemäst. O. L. Tapper, numera avliden, var då den, som genom sitt förslag att erbjuda byggnaden åt Hembygdsföreningen kom att ge Ödeshög ett skolmuseum och ett äreminne åt den gamle aktade skolläraren Anders Berg, som bekant fader till ecklesiastikministern och skolmannen Fridtjuv Berg och ännu kvarlevande undervisningsrådet Hjalmar Berg, vilken sistnämnde för kort tid sedan fyllde 90 år. Redan efter byggnadens förflyttning till Hembygdsgården — det var som bekant det Bergska huset det var fråga om — kom den att inrymma en hel del minnesföremål efter Anders Berg, men detta var endast ett steg i utvecklingen. Bland minnesföremålen finns också förvarat ett dokument, underskrivet av dåvarande prosten Kinmanson och utvisande att Anders Berg tillträdde sin tjänst som lärare i Ödeshög den 3 juli 1849. Samma datum innevarande år är det alltså 100 år sedan Anders Berg började sin lärargärning i Ödeshög och med anledning härav har Hembygdsföreningen tillsatt en särskild kommitté med uppdrag att iordningsställa ett skolmuseum och att i möjligaste mån fullständiga samlingen av minnesföremål efter Anders Berg samt svara för själva jubileumsfirandet. Detta äger som bekant rum nu på söndag, alltså på 100-årsdagen av Anders Bergs tillträde i Ödeshög. Kommit-

terade äro fru Herta Arvelius, folkskoleinspektör C. N. Hedegård och överlärare Walter Ljungqvist. Kommittén har i viss mån samarbetat med Hembygdsföreningen, som ju samtidigt med jubileet och invigningen av skolmuseet anordnar en hembygdens dag.

I Bergska huset i Hembygdsgården har alltså inretts ett skolmuseum, som man försökt göra så tidstrognet som möjligt. Härvidlag har kommittén fått råd och anvisningar av undervisningsrådet Hjalmar Berg, som med intresse tagit del av förberedelserna till skolmuseet och även ställt en hel del minnesföremål till förfogande. Han kommer också trots sin höga ålder att själv närvara vid jubileet och medverka med tal.

Skolmuseet är inrymt i nedre våningen rum, som inretts som skolsal. En kateder har tillierkats efter ritningar uppgjorda av Hjalmar Berg, men de fyra skolbänkarna, långbänkar från Lancaster-skolan, äro original. Tre av desamma ha ställts till förfogande av Hjalmar Berg och den fjärde har erhållits från Vårdsberg. Den sistnämnda, som står först och närmast katedern är försedd med en sandlåda längs hela bänken och i denna sand kunde både föreskrifter och elevernas skrivteckn få plats. Linjerna i sanden åstadkommes med en sorts rullförsedd brädlapp. De mera försigkomna eleverna satt i bänk nr: r två och skrev på griffeltavlor och i de övriga bänkarna skrevs med bläck. På den tiden hade läraren medhjälpare bland eleverna, monitörer, mera försigkomna lärjungar alltså, som fingo hjälpa till med undervisningen av de olika grupperna.

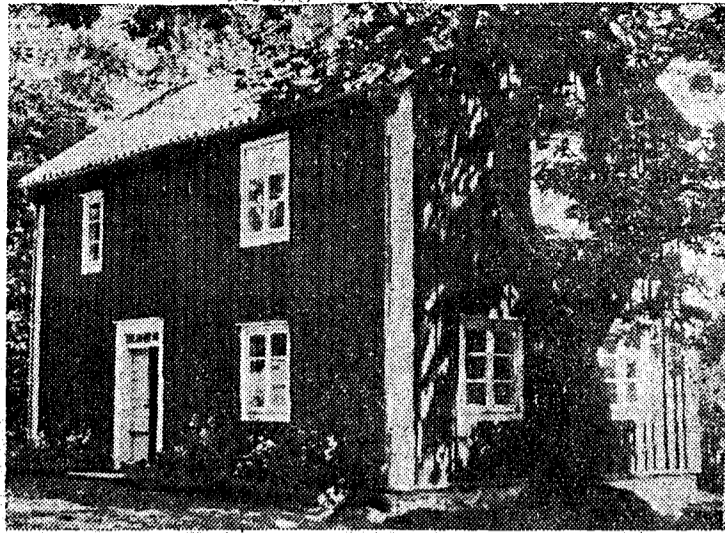
Monitören höll till innanför en järnring och förevisade på planscher det som skulle inläras. En sådan järnring är också placerad i skolrummet och det är meningen att även undervisningsplascerna skola sättas upp på lämpliga platser. Till den tidens skolrekvisita hörde också olika brickor, en sorts förtjänstecken, som tilldelades monitören för räkning, läsning, flit och ordningsamhet m.m.

men det franns också brickor, som markerade slarv o. d. Sådana brickor hoppas man kunna införliva med skolmuseet. Den musikaliska utrustningen bestod av ett psalodikon och av detta ensträngiga instrument har museet 2 ex. samt ett liknande men av modernare typ, som erhållits från Strålsnäs. Vidare finns ett par färlor — diciplinen var sträng på den tiden — en stjärnglob samt en från Tranås erhållen tavla, som användes som illustration i nykterhetsundervisningen. Tavlans heter »Brännvinsdraken» och åskådliggör på ett ganska drastiskt sätt alkohols skadliga inverkan. Övriga minnesföremål, som ej direkt hör till skolarbetet, äro förvarade i rummet en trappa upp, dels i montrar och dels på annat sätt. De föremål, som från början anskaffades, ha senare utökats med åtskilliga andra, huvudsakligen genom Hjalmar Bergs medverkan. Sålunda finns Anders Bergs skrivbord och skrivstol och en del skrivutensilier förvarade i minnesrummet samt ett bibliotek efter Anders Berg, en del andra gamla läroböcker och gamla postillor och annan religiös litteratur, bl. a. en bok, som ägts av den Jonska familjen i Stenkilsby. Anders Bergs maka var född Jonsson. I bokhyllan återfinnes även 10 kompletta årgångar av Svensk lärartidning under de år Fridtjuv Berg var redaktör för densamma. I rummet finns också en på en piedestal placerad byst av dåvarande ägaren till Läckö slott, greve Torsten Rudenschöld, som Anders Berg hade ett visst samarbete med och som i Sverige införde Lancaster-skolan. På ena väggen återfinnes även ett porträtt i relief av Fridtjuv Berg. För övrigt upptager samlingen olika slags handlingar, porträtt och teckningar m. m. Inte minst intressant är en del gamla kassaböcker och journaler, vilka visa att Anders Berg var en vän av ordning och reda i sina finanser och andra angelägenheter.

Kommitten har inté bara tänkt på det invändiga, även utvändigt har Bergska huset

pryts upp, och på framsidan på ömse sidor om ingången prunkar nu en stilig rabatt av blommor, som levererats av Trädgårdsföreningen i Linköping. Ritningen till rabatten har gjorts av assistent Rydblom, Trädgårdaföreningen.

Vid jubileet på söndag får allmänheten tillfälle att taga skolmuseet och minnessamlingen efter Anders Berg vi närmare betraktande liksom även Hembygdsföreningens samlingar. För programmet i övrigt ha vi tidigare redogjort — tilläggas bör endast att samhällets innevånare gärna böra visa sitt intresse för skoljubileet och hembygdsdagen genom allmän flaggning.

Bergska huset i Ödeshög har blivit ett intressant skolmuseum.

Ödeshögs skolmuseum:

Tecken för Sedighet, Oren, Skam och Lat

Att bära en medalj för "Flit och sedighet" kunde kanske kännas lockande för skolbarn i mitten på artonhundratalet. Fullt så roligt var det väl inte att bära de brickor på vilka det kunde läsas "Lat", "Skam" eller "Oren". På det sättet belönades respektive bestraffades barnen i Ödeshög för omkring 100 år sedan då läraren Anders Berg kom till platsen.

För nutidens barn och föräldrar bör det emellertid vara särskilt intressant att på söndag vara med om invigningen av det skolmuseum som nu inretts i Ödeshög till minne av skolpionjären Anders Berg och hans son Fridtjuf som så småningom blev svensk ecklesiastikminister.

Östgöten har tidigare haft tillfälle att berätta om skolmuseet i Ödeshög och på söndag sker som sagt den högtidliga invigningen vid en hembygdsfest. Dessförinnan har vi haft tillfälle att gå igenom samlingarna i det Bergska huset.

Detta hus fick Ödeshögs hembygdsförening för 9 år sedan och då inredde man ett rum till minne av Anders Berg och sonen Fridtjuf som fötts där. Nu har man emellertid även ordnat ett skolmuseum med bl. a. en skollokal som den såg ut när Anders Berg kom till Ödeshög — på söndag för jämnt 100 år sedan.

Hård färla för fingrarna.

Nutidens skolbarn känner näppeligen igen sig Katedern synes ganska primitiv och prydes med en stjärnglob och en hård färla att slå på fingrarna med. Undervisningen bedrevs enligt lancastermetoden d. v. s. samundervisning. I första bänkraden har vi sandlådorna där nybörjarna fick göra den första bekantskapen med skrivningen. När de blev varma i kläderna flyttades de upp — d. v. s. ner

till andra bänkraden och fick arbeta på griffeltavlor. Gåspennan blev nästa verktyg för klasserna på de bakre bänkarna. Ett skyddsräcke vid en vägg väcker säkerligen en viss förvåning. Här stod emellertid "monitören", d. v. s. en mera försigkommen elev och samlade andra elever kring en karta med skrivtecken, räkneexempel eller planscher för geografi och historia och inpräntade så gott han kunde sin kunskap i de andras huvuden. I samma skolklass fanns det på den tiden flera monitörsräcken. När en pluggade historia, en annan skrivning, en tredje geo-

grafi kunde det bli ett rätt präktigt sorl i klasserna.

Rex Alkohol i präktig utstyrel.

På väggarna finns många intressanta planscher. Här fäster man sig särskilt vid en sak om alkoholbrukets fördärvlighet. Här talas det om "Den stora draken och väldige härskaren Rex Alkohols vapenfabriker". Till yttermera visso visar man bl. a. en nykterists matsäck och utropar "Se så vacker den är både in- och utvändigt". Hur alkoholistens mage ser ut får var och en föreställa sig. För dem som ändå inte blir skrämnda meddelas att "På E. J. Ek-mans förlagsexpedition i Stockholm finnes Brännvinsdraken att tillgå i större format och präktigare utstyrel".

Sedan kan man se minnes-

rummet med Anders Bergs skrivbord, underlägg, bläckhorn m. m. Här finns också en värdefull boksamling, intressanta fotografier, en byst av Torsten Rudenschöld, räkenskapsböcker m. m. I ett annat rum kan man i tidningsurklipp hitta en hel del intressanta stoff om Ödeshög i allmänhet, dess skolhistoria i synnerhet.

Renovering i hembygdsgården.

90-årige undervisningsrådet Hjalmar Berg har synnerligen aktivt deltagit i ordnandet av museet och skänkt storparten av materialet. I övrigt har frågan handlagts av en kommitté bestående av fru Hertha Arvelius, folkskolinspektör C. N. Hedegård och överlärare Walter Ljungqvist. Även hembygdsgården i sin helhet har under sista tiden genomgått en del förändringar och materialet har iordningsställt så att det blivit överskådligare. Härom kan deltagaren i söndagens festligheter säkert övertyga sig. Vid hembygdsfesten håller docent Torsten Husén högtidstalet medan vitale Hjalmar Berg inviger skolmuseet, för vilket han själv nedlagt ett så förtjänstfullt arbete.

Seg.

T. v. en interiör från minnesrummet med en skyvt av Anders Bergs skrivbord t. v. och Torsten Rudenchölds byst i centrum. T. h. avprovar en Ödeshögsbo av den yngsta generationen sandlådan vid skolmuseets nybörjarbänk ÖC-foto

Under söndagens festligheter anordnas också cykeltävlingar, varvid bl. a. detta ekipage kommer att kunna beskådas. ÖC-foto